

Flanderin sydänkeskiajan poliittisessa järjestelmässä

Eljas Oksanen: *Flanders and the Anglo-Norman World, 1066–1216*. Cambridge University Press, 2012. 305 s.

Huolimatta kaikesta nationalistisen historiankirjoituksen kriittisestä historian – varsinkin poliittisen historian – tutkimus on yhä kansallinen harrastus. Tämä ymmärrettävä tilanne tuskin muuttuu niin kauan kuin inhimilliset yhteisöt rakentavat identiteettinsä historiansa varaan. Ja jos historian ja identiteetin yhdistävä lanka ihmeen kaupalla katkeaisi, tämä todennäköisesti romahduttaisi historian tutkimuksen kysynnän ja rahoituksen. Historioitsijoina meidän täytyy siis sopeutua. Samalla on totta, että nykypäivän valtiolliset rakenteet toimivat väärinä linsseinä, kun katsotaan kauemmas menneisyyteen. Karolingisen valtakunnan romahtamisen jälkeen Eurooppaan syntyi monia valtakeskittyjä, joista ei kehittynyt moderneja kansallisvaltioita ja joiden muistoa eivät ole vaalimassa minkään maan tiedeinstituutiot. Tällaisia olivat esimerkiksi Toulousen, Normandian ja käsillä olevassa kirjassa tarkasteltavan Flanderin kreivikunnat.

Flanderin alueen taloudellinen merkitys Pohjois-Euroopan kehitykselle 1000-luvulta alkaen tunnetaan varsin hyvin. Kreivikunnan paikka aikakauden poliittisessa järjestelmässä ei kuitenkaan ole saanut kaikkea ansaitsemaansa huomiota. Erityisesti englantilaisessa tutkimuksessa Flanderin näyttelee ikuista sivuosaa. Kreivikunnan ja sen asukkaiden vaikutus ”Englannin historiassa” tiedetään, mutta harva tutkija on yrittänyt ymmärtää, miltä poliittinen elämä kana-

lin rannoilla näytti flaamilaisesta perspektiivistä. Eljas Oksasen *Flanders and the Anglo-Norman World* on täten erittäin tarpeellinen lisäyksen pohjoisen Euroopan sydänkeskiajan tuntemukseen. Kansalliset rajat ylittävä tutkimusaihe nousee osittain tutkijan omasta kansainvälisestä taustasta. Oksanen on asunut lapsuutensa Helsingissä mutta käynyt koulunsa yläasteistä alkaen Brysselissä. Hän on suorittanut akateemiset tutkintonsa Cambridgessä ja muokannut käsillä olevan teoksen väitöskirjastaan Lontoon King’s Collegessa.

Oksanen tarkastelee Flanderin englantilaisesta keskiajantutkimuksen perinteestä käsin, ja Englannin ja Normandian poliittinen yhteys määrittää kirjan kronologiset rajat. Vuoden 1066 valloituksesta aina 1200-luvun alkuun Englannin kuningas oli samalla Normandian herttua. Tämän siteen syntyminen saattoi Flanderin uuteen poliittiseen tilanteeseen. Siinä missä Normandian herttuakunta oli ollut Flanderin kanssa tasaveroinen poliittinen toimija, oli anglo-normannien kuningaskunta paljon sitä voimakkaampi. Lisäksi Flanderilla oli kaksi muuta mahtavaa rajanaapuria – Saksalainen keisarikunta ja Ranska. Ranskan kuninkaat alkoivat 1100-luvulla tiukentaa otettaan valtakunnastaan, jonka hallinta oli sitten karolingisen ajan kutistunut varsin nimelliseksi. 1200-luvun alussa Ranskan kuningas Filip II valloitti Normandian Englannilta ja löi Flanderin kreivin ja Saksan keisarin joukot Bouvessin taistelussa (1214). Nämä tapahtumat ja Englannin kuningas Juhanan kuolema vuonna 1216 päättävät tarkasteltavan ajanjakson. Ranskan kuninkaan valta kasvoi tästä eteenpäin tasaisesti, ja Flanderin liikkumatila itsenäisenä poliittisena toimijana kapeni.

Aikavälillä 1066–1216 Flanderin toimi kuitenkin vaa’anikielenä Englannin ja Ranskan välissä ja näytteli tärkeää roolia anglo-normannien

valtakunnan sisäisissä sodissa. Oksasen kirjan ensimmäinen luku käy läpi aikakauden poliittisen historian Flanderin näkökulmasta keskittyen Englannin ja Ranskan väliin sekä Englannin ja Normandian sisäisiin konflikteihin. Osio on tarpeellista taustaa, ja luulen, että monet englantilaistutkijat tulevat käyttämään sitä käsikirjamaisesti tarkistaessaan poliittisen historian faktoja. Kirjan kokonaisuuden kannalta alkuluvun raskassoutuisuus on kuitenkin hienoinen ongelma. Tehdessään selkoa monimutkaisista dynastisista suhteista ja esitellessään näyttämölle uusia ja uusia hahmoja (joilla useilla tietysti on sama etunimi) Oksanen on epäkiitollisen tehtävän edessä.

Kirja pääsee kunnolla käyntiin toisessa luvussaan, *Military treaties and diplomatic culture*. Englannin ja Flanderin välisen poliittisen yhteistyön ytimessä oli sarja sopimuksia sotilaallisesta avusta, jota Flanderin kreivi sitoutui tarvittaessa toimittamaan Englannin kuninkaalle. Vastineeksi 500 tai 1 000 ratsusotilaan tarjoamisesta palvelukseen kreivi sai huomattavan vuotuisen rahasumman. Kyseistä järjestelyä on kutsuttu rahalääni-tykseksi (*money fief*). Niin kutsuttu feodaalinen järjestelmä – käsite, jota ei keskiajalla edes tunnettu – ei koskaan ollut hallitsijoiden ainoa asevoiman lähde, vaan he turvautuivat myös palkkasotureihin läpi keskiajan. Englannin ja Flanderin väliset sopimukset takasivat kuninkaan käyttöön eräänlaisen palkatun läänitysarmeijan. Kyse oli huomattavasta määrästä sotilaita: 1100-luvun puolivälissä Englannin kuningas pystyi teoriassa kutsu- maan omilta mailtaan palvelukseen 5 000–6 000 ritaria. Oksanen korostaa, että toisin kuin eräät tutkijat ovat väittäneet, sopimuksilla oli todellista sotilaallista merkitystä. Samalla sopimukset sitoivat Flanderin kreivin ja ylempään aatelin (jolle raha kanavoitui) Englannin kruunuun. Kuningas saattoi

helposti lopettaa vuotuiset maksut, jos kreivin toiminta kansainvälisen politiikan näyttämöllä ei miellyttänyt häntä.

Sopimuksista Oksanen siirtyi tarkastelemaan niiden laatimisen kontekstia: Englannin ja Flanderin välistä diplomatiata. Keskiajan diplomatiasta syntyi vain vähän kirjallisia dokumentteja, sillä sitä harjoitettiin yksilöiden, ei hallintovirastojen, välityksellä. Niukasta lähdeaineistosta Oksanen onnistuu puristamaan esiin yllättävän elävän kuvan valtakuntien välisestä kanssakäymisestä. Sen avainhahmoja olivat aristokraatit, joiden omistukset tai perhesuhteet sitoivat heidät molempien hallitsijoihin.

Seuraava luku – yksi kirjan kiinnostavimmista – käsittelee turnajisten roolia Flanderin, Englannin ja Ranskan aristokratian elämässä ja kansainvälisessä diplomatiassa. Lukijan mieleen kenties nouseva epäily siitä, onko kiehtovan teeman sisällyttäminen kirjaan jonkinlaista yleisön koskiskelua, haihtuu nopeasti. Ajoittain turnajaiset on jopa viimeaikaisessa tutkimuksessa nähty alhaalta nousevana, anarkistisena, ja kirkon sekä kruunun vastustamana ilmiönä. Oksanen kumoaa vakuuttavasti tällaiset turnajaisia marginalisoivat tulkinnat. Ne olivat ajan suurimpia maallisia massatapahtumia, jotka kokosivat yhteen satoja ritareita ja tuhansia avustajia ja katsojia. Osio näyttää, miten tärkeää kehittyvä turnajaiskulttuuri oli aristokratian identiteetin, valtakuntien välisen diplomatian, ja armeijoiden kokoamisen kannalta. Luku antaa aavistuksen siitä, miltä 1100-luvun aristokratian elämä politiikan näyttämöllä tuntui, ja miten sodan ja rauhan asioita käytännössä hoidettiin.

Kirjan alkupuolisko tarkastelee ennen muuta aristokratian maailmaa – diplomatiata, politiikkaa, sotia ja turnajaisia. Kolme viimeistä lukua kääntävät katseensa yleisempään talous- ja sosiaalishistoriaan. Viides luku – *The politics of*

cross-Channel commerce – on hyvä esimerkki teoksen koulukuntarajoja ylittävästä luonteesta. Oksanen kuvaa Flanderin talouden dynamiikkaa ja sen riippuvaisuussuhdetta Englantiin selkeästi ja informatiivisesti. Käsittelee tarjoaa avartavia näkökulmia myös muun Pohjois-Euroopan kaupankäynnin historiasta kiinnostuneille.

Kaksi viimeistä lukua käsittelevät flaamilaisia ja heihin liittyneitä mielikuvia Englannissa. Jo kauan on tiedetty, että normannivalloituksen jälkeen suhteellisen paljon Flanderista lähtöisin olleita ihmisiä asettui Englantiin. Oksanen tutkimus on tietääkseni ensimmäinen kattava selvitys ilmiöstä. Vaikka lähdeaineiston niukkuus estää täsmällisen kvantitatiivisen tarkastelun, Oksanen onnistuu luomaan kuvan flaamilaisen immigraation kronologiasta ja mittasuhteista. Hän osoittaa, että flaamilaiset eivät juuri näy normannivalloitusta seuranneessa maaomaisuuden uusjaoissa tai itse valloitusarmeijassa. Flanderista lähtöisin olleita aatelia asettui kuitenkin Englantiin jo muutamaa vuotta myöhemmin 1060-luvun lopussa. Tällöin Vilhelm Valloittaja alkoi kasvavissa määrin turvautua vaimonsa, Matildan (Flanderin kreivin tytär), suhteisiin ja sukusiteisiin valta-asemansa vakiinnuttamisessa.

Lähteet tuovat esille enimmäkseen aatelia, mutta Englannissa liikkui flanderilaislähtöisiä ihmisiä kaikista yhteiskunnan kerroksista. Englantilaisessa aikalaiskirjallisuudessa flaamilaiset alettiin 1100-luvun lopulla nähdä matalan sosiaalisen statuksen palkkasotureina, joita kutsuttiin halventavasti kutojiksi. Kirjan viimeisessä luvussa Oksanen jäljittää tämän näkemyksen syntyä. Käsittelee kytkeytyy vilkkaaseen keskusteluun, jota englantilaiset tutkijat ovat käyneet 1100-luvun etnisistä identiteeteistä. Sen perinteinen kiistakapula on ollut, milloin uusi, yhtenäinen englantilainen identiteetti korvasi eri-

liset normanni- ja ”anglosaksi”-identiteetit. Tässä kontekstissa flaamilaisten kuvan tarkastelu muistuttaa tervetulleella tavalla, että etnisten määritelmien käyttö on tietyissä rajoissa tilannesidonnaista ja poliittista, ja että etniset erottelut voivat olla myös sosiaaliluokkien välisiä erotteluita.

Oksanen kirja tulee varmasti kulumaan englantilaisten 1100-luvun tutkijoiden käsissä. Se tarjoaa kaikesta perspektiivin siihen, miltä anglonormannien valtakunta näytti kanaalin toiselta puolelta ja rajojen takaa katsottuna. Tapa, jolla teos ylittää historian erikoisalojen välisiä raja-aitoja tekee siitä kiinnostavan myös englantilaisen tutkimustradition ulkopuolisille tutkijoille. Oksanen on yhtä lailla kotonaan niin diplomatian, talouden, aristokratian kulttuurin kuin etnisyysskäsitysten historian parissa. Hän tarkastelee kaikkia ilmiöitä niiden yleiseurooppalaisessa keskiaikaisessa kontekstissa. Niinpä käsillä on kirja, joka käsittelee paitsi Flanderia ja sen suhteita Englannin kuningaskuntaan, myös feodalismia, palkkasotureita, diplomatiata ja sydänkeskiajan kaupan logiikkaa, vain muutamia kiinnostavia teemoja mainitakseni.

– JAAKKO TAHKOKALLIO